

Ромашенко Л.І.

доктор філологічних наук, професор,
старший науковий співробітник
Міжнародної школи україністики
НАН України

МІЖКУЛЬТУРНІ ЗВ'ЯЗКИ В КУРСІ ВИВЧЕННЯ ЛІТЕРАТУРИ У ВИЩІЙ ШКОЛІ (із зарубіжного викладацького досвіду)

***Анотація.** У статті аналізуються різні типи міжнаціональних літературних контактів при вивченні української літератури як способу реалізації ідеї полікультурної освіти. Найбільше уваги приділено дослідженню різносторонніх взаємин (українсько-польських, українсько-литовських, українсько-азербайджанських та ін.) на матеріалі творів історичної тематики.*

***Ключові слова:** полікультурний, літературні зв'язки, переклад, романтичний, «українська школа».*

***Romaschenko L. Intercultural (Ukrainian-Polish) relations in the course of studying literature in higher education (foreign teaching experience).** Different types of international literary contacts in Ukrainian literature studying are analyzed in the article. Special attention is paid to research of different nations relations (Ukrainian-Polish, Ukrainian-Lithuanian, Ukrainian-Azerbaijani) on the material of historical subjects texts.*

***Key words:** multicultural, literary relations, translation, romantic, «Ukrainian school».*

Актуальність дослідження. В умовах європеїзації культурно-освітнього процесу (відтак необхідності зростання мобільності науковця) набуває важливого значення вивчення міжнаціональних літературних контактів. Адже кожна національна література є складовою частиною духовного буття народу, виразом його самобутньої художньої свідомості. Водночас вона функціонує не лише в географічних рамках своєї етнічної спільноти, а контактує з творчістю представників інших національних літератур, включається у світовий літературний процес.

При цьому збагачує загальнолюдську культуру власними художніми цінностями й удосконалюється сама завдяки активному засвоєнню її надбань.

Мета дослідження. Реалізації програми вивчення крос-культурних взаємин значною мірою сприяє зарубіжний викладацький досвід.

Положення, висловлені у доповіді, не є суто теоретичними роздумами, а реалізовані у власній викладацькій практиці (викладені в численних розвідках, опублікованих у наукових виданнях 15 країн), під час читання літературознавчих дисциплін студентам не тільки вітчизняних (Черкаського національного університету, Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Сумського державного педагогічного університету ім. А.С.Макаренка), але й зарубіжних вищих навчальних закладів: Вільнюського едукологічного університету, Бакинського слов'янського університету, Гомельського державного університету імені Франциска Скорини, Варшавського університету, Лодзького університету, Академії ім. Яна Длугоша в Ченстохові (нині – Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy im. Jana Długosza w Częstochowie). Один із проєктів підготовлений, але не реалізований через глобальну фінансову кризу (Остравський університет, Чехія). Власними методичними набутками і маємо намір поділитися.

Фото 1. Зі студентами і докторантами Університету гуманістично-природничого ім. Яна Длугоша в Ченстохові (2019 р.)

Фото 2. Зі студентами і докторантами Університету гуманістично-природничого ім. Яна Длугоша в Ченстохові (2023 р.)

Виклад основного матеріалу. Літературні контакти між різнонаціональними літературами – складний і багатогранний процес.

У розвитку українського письменства, починаючи від найдавніших часів до наших днів, представлені всі форми міжлітературних взаємин (типологічні сходження, аналогії між літературними явищами в різних письменствах, зумовлені дією спільних закономірностей суспільного й духовного розвитку людства; контактено-генетичні зв'язки національних літератур, які мають різні форми і прояви (спільні джерела творів, рецепція творів із інших літератур, міжнаціональні літературні впливи, запозичення й наслідування, переклади, переспіви тощо); твори іноземної тематики в даній національній літературі.

Під час читання літературознавчих курсів необхідно враховувати цілий ряд факторів: так би мовити, національно (етнічно)-регіональний, професійно-орієнтований, ступінь підготовки слухачів тощо.

Наприклад, у Вільнюському едукологічному університеті природно читати курс «Українсько-балтійські культурні, літературні зв'язки», українсько-азербайджанські – для студентів Бакинського слов'янського

університету, українсько-чесько-словацькі – для студентів Остравського університету і т.п.

Фото 3. У Бакинському слов'янському університеті

Проте найактивніше реалізовані проекти співпраці з польськими вищими навчальними закладами.

Курс лекцій «Українсько-польські літературні контакти» включає кілька тематичних блоків: «Польща та її культурні діячі в житті українських письменників», «Україна в життєвій і творчій долі польських митців», – з яких польські філологи довідалися про українських письменників, чия життєва і творча доля пов'язана з Польщею, а також про польських митців, у творчості яких важливу роль відіграла Україна. І окремо виділено – «Українсько-польська історія в художній інтерпретації вітчизняних і польських митців», а також регіональний компонент – «Польський слід на Черкащині».

Традиційно починаю із лекції «Тарас Шевченко і польська культура» (польські сторінки біографії Кобзаря, поет у колі польських друзів, Шевченко і творчість польських письменників, польська критика про Кобзаря тощо), зважаючи на місце Тараса Григоровича в українській

літературі (як Міцкевич у польській). Тож один студент, презентуючи заліковий реферат, зауважив, що він стосуватиметься «українського Міцкевича», тобто Шевченка.

Фото 4. Лодзький університет. Знайомство з творчістю Т. Шевченка

Фото 5. Лодзький університет. Знайомство з творчістю Т. Шевченка

Наступна лекція про І. Франка, зокрема польсько-австрійський компонент його життєтворчості: польська Беатрічче Каменяра, співпраця з польськими письменниками й виданнями, польськомовні твори.

Передує викладу питання, кого із українських письменників вони знають. Як не прикро українцям, але тільки поодинокі випадки, коли студенти (зазвичай магістри) називають бодай Шевченка. Згадують Достоевського, Гоголя, Булгакова. Доводиться пояснювати, що Булгаков – російський письменник, але пов'язаний із Україною, Києвом. Що ж до Гоголя, то послуговуюся вдалою оцінкою Л. Костенко («Записки українського самашедшого») з приводу суперечки про автора «Мертвих душ»: «Звичайно ж, Гоголь – це російський письменник, але це – український геній» [1, с. 24]. До речі, у деяких польських джерелах зазначено: «Taras Szewczenko jest również przedstawicielem literatury rosyjskiej (!). Niemal wszystkie jego powieści i większość dramatów zostało napisanych po rosyjsku, podczas gdy utwory poetyckie Szewczenki tworzone były w języku ukraińskim» [8]¹. До речі, явища білінгвізму письменників наявні в багатьох літературах. Про це свідчать матеріали міжнародної конференції, у якій вдалося взяти участь («Двужязычные писатели Литвы и Польши: проблемы билингвизма в польской и литовской культуре» – Вільнюс, 8-9 жовтня 2015 р.).

Такий стан речей мене до певної міри засмучував, але не впевнена, що й усі наші студенти-філологи назвали б імена польських авторів. Хоча я особисто під час викладання літературознавчих дисциплін обов'язково звертаю увагу на світовий контекст. І польські колеги визнають, що, на жаль, у програмі польських начальних закладів більше уваги приділено літературам віддаленим (не слов'янським – англійській, американській і т.д.), ніж ближчим, сусідським.

Було приємною несподіванкою отримати запрошення провести десятигодинний дидактичний лекційний курс (окрім основного викладацького навантаження як «visiting professor») у межах проекту Євросоюзу «Nuczyciel filologii narodowej w Unii Europejskiej. Szkolnictwo średnie i wyższe w Ukrainie – dialog kultur i języków» («Учитель національної філології в Європейському Союзі. Середня та вища освіта в

¹ До речі, цікаво, що коли спробувала відкрити посилання на цю статтю, остаточно редагуючи власну доповідь, стаття зникла з просторів Інтернету...

Україні – діалог культур і мов»). Модератори попросили навіть дозволу записати на відео заняття з можливістю їх ретрансляції, подальшого використання, що свідчить про зацікавленість запропонованою тематикою і приємно зворушило. Слухачами курсу стали не лише студенти, а й професорсько-викладацький склад UL (Лодзького університету), UJD (Університету гуманістично-природничого ім. Я. Длугоша (це викликало в мене неабияке хвилювання, яке, на щастя, виявилось даремним). На прохання колег підготувала огляд чинних програм (шкільної і вузівської), з'ясувала їхній зміст та особливості.

Після ознайомлення польські колеги висловили своє захоплення, що українські школярі в такому обсязі вивчають зарубіжну, у тім числі польську літературу, «że można im zazdrościć» («що їм можна позаздрити»). Натомість викликало подив у студентів і викладачів цілковите вилучення з програми класиків російської літератури (дослівно: «to przesada» – «перебільшення»).

Проте доцільно було б до шкільної програми включити і творчість Ю. Словацького. Адже Україна в життєтворчості представника польського романтизму зіграла неперебутню роль (українські обрії біографії Ю.Словацького, його польський і український патріотизм, українська тематика творів). Любов до землі, де народився (містечко Кременець на Волині, нині Тернопільська область), поет проніс через усе життя, про що свідчать не лише художні твори, а й епістолярій. Недаремно щороку відбувається традиційний українсько-польський літературно-мистецький «Діалог двох культур», що стартує у Кременці, у літературно-меморіальному музеї Ю.Словацького (директор Тамара Сеніна), а продовжується у Варшаві та інших містах Польщі.

Ю. Словацький знав і любив український фольклор – пісні, думи, легенди. Українські пісні укладала і його мама. У передмові до роману французькою мовою «Король Лядави» Словацький акцентує на особливостях українських пісень і їх використанні в польській літературі.

Фото 6. м. Кременець. Учасники «Діалогу двох культур»

Про використання української народної поезії свідчить поема «Змій», повністю присвячена українській тематиці, на що вказує вже сама назва «*Żmija. Romans poetyczny z podań ukraińskich w sześciu pieśniach*». Розділ поеми «Русалки» сформований із пісень, які зібрав Михайло Максимович. Перший ректор Київського університету, який утворився із Волинської гімназії в Кременці. Максимович народився на Черкащині. Тут жив. До нього приїздили в гості Т. Шевченко, а також М. Гоголь. Саме в маєтку Максимовича, звідки відкривається чудовий краєвид на Дніпро, вважають деякі дослідники, Гоголь написав знаменитий прекрасний пейзаж: «Чуден Днепр при тихой погоде...». Хоча інші вбачають у такому твердженні хронологічні «нестиковки».

Про ці речі, а ще й про те, що Гоголь, маючи українське коріння, писав про стосунки українських козаків і польської шляхти (повість «Тарас Бульба») дізнаються польські студенти...

Широкі можливості для вивчення міжнародних літературних контактів дає цикл лекцій «Українсько-польська історія в художній інтерпретації вітчизняних і польських митців». Але при тім слід бути надто виваженим, коректним при аналізі творів про драматичні сторінки українсько-польського минулого, які мають неоднозначну, часто протилежну оцінку у вітчизняній і польській історіографії і літературі. Пам'ятати істину, що в кожного народу своя правда.

Приміром, у ХІХ столітті важливим був інтерес у країнах Західної Європи до козацтва й Запорозької Січі, який реалізувався в численних історико-літературних джерелах. Тож козацька тематика захоплювала багатьох європейських письменників-романтиків, оскільки за умов посилення національно-визвольних рухів козак в українському і світовому письменстві став, як стверджують автори польської літературної енциклопедії «уособленням вольності» [7, с. 555], лицарської відваги, виразником кращих рис національного характеру.

Так, досить помітним явищем в українсько-польських літературних взаєминах стала так звана «українська школа» в польському романтизмі, життєва і творча доля представників якої дотична до Черкащини. «Українською» школа іменувалася тому, що її репрезентанти (Б. Залеський, С. Гоцинський, М. Грабовський, А. Мальчевський та ін.) народилися в Україні, жили серед українського люду, знали його побут, звичаї, навчалися в уманській монастирській школі отців-василіян (через те їх називали ще й «уманцями»). Відтак писали твори на українську тематику, ознайомлювали польського читача з історією, фольклором, природою нашого краю.

Зацікавлення українською тематикою інтенсифікується у творчості інших польських письменників-романтиків. На чільному місці в їхніх творах – тема Коліївщини.

До інтерпретації теми Коліївщини, дразливої для поляків, польські літератори підходили досить обережно, часто з суб'єктивних міркувань. У баченні більшості польських письменників Коліївщина – це жорстоке розбійництво, хлопські й бунт, кривава різанина; вони не бажали помічати глибоких соціальних і національно-релігійних коренів гайдамаччини, замовчували кривди, яких зазнавав український народ із боку шляхти. Виняток становить хіба що поема С. Гоцинського «Канівський замок», яка є спробою неупередженого ставлення

письменника до відомих подій. Сучасний польський дослідник Я. Кобушевський її художню вартість убачає в тому, що вона була «першою широкою реалізацією романтичного постулату опертя поезії на народну творчість», а її найглибший сенс – у зіткненні між собою «образу шляхетського беззаконня з мріями народу про волю і зв'язаного з цим прагнення помсти за отримані кривди» [6, с. 82].

Події Коліївщини осмислюються у творах різних жанрів: «Гелена, чи гайдамаки на Україні» І. Камінського, «Станиця Гуляйпільська» та «Коліївщина і степи» М. Грабовського, «Село Серби» Л. Семенського, «Наддніпрянське пограниччя» А. Новосельського, «Харцизи» та «Король і цариця» Ф. Равіти, «Нестор Писанка» і «Зося Житкевичівна» З. Фіша.² Найбільш інтенсивно тема Коліївщини осмислюється в поемах – улюбленому жанрі романтиків: «Пан канівський староста» і «Перша покута Залізняка» А. Грози, «Слуга і пан» С. Вітвицького, «Гайдамаки» С. Яновського. Деякі з цих творів можуть викликати дискусію щодо висвітлення взаємин польської шляхти з українськими козаками та селянами, але показовий сам факт звернення до подій Коліївщини.

Гайдамаччина та Коліївщина на тлі подільського краєвиду постає зі сторінок поеми «Беньовський» Ю. Словацького, у створенні якого письменник використав свої колишні враження від української природи.

Коліївщина та її дійові особи і в центрі поеми Ю. Словацького «Срібний сон Саломеї». Надзвичайно поетично, з великою пластичністю подано в поемі образ України. Містичні елементи: віщі сни, пророцтва, привиди, передчуття і візії, утвердження думки про визначеність наперед людської долі – надають поемі своєрідного забарвлення і роблять її «одним з найвидатніших творів українського змісту» [3, с. 98] не лише в поетичній спадщині Словацького, а й у всій польській поезії (взагалі тема України в життєвій і творчій долі Ю. Словацького потребує окремої розмови).

Названі твори в міру можливостей і потреби необхідно залучати в поле обсервації під час вивчення творчості Т. Шевченка, зокрема поеми «Гайдамаки» (а також романів «Гайдамаки» і «Прийдімо, вклонімося...»)

² Про це детальніше див.: Ромащенко Л. Українська історія у творах Зенона Фіша (на матеріалі повісті «Нестор Писанка»). Київські полоністичні студії. – Київ, 2022. Т. XXXVIII. С. 279–293.

Ю. Мушкетика, «Полин чорний, мак гіркий» Г. Колісника³). Застосування елементів компаративного аналізу дозволить встановити як типологічно спільні (на рівні проблематики, сюжету, образної системи, стильових прийомів тощо), так і відмінні компоненти, зумовлені своєрідністю письменницького почерку, авторською концепцією, національною специфікою. Відтак дозволить з'ясувати всю багатогранність і неоднозначність художньої інтерпретації однієї з найтрагічніших сторінок в історії двох сусідніх народів. При тім акцент слід робити (особливо в польській аудиторії) на гуманістичній концепції поеми. Сам поет, ніби передбачаючи закиди критики (зокрема польської) у розбурхуванні кровожерних почуттів, розпалюванні національної ворожнечі, заздалегідь дає однозначну відповідь у передмові до поеми: «Серце болить, а розказувать треба: нехай бачать сини і внуки, що батьки їх помилялись, нехай братаються знову з своїми ворогами. Нехай житом-пшеницею, як золотом, покрита, нерозмежованою останеться навіки од моря і до моря – слав'янська земля» [5, с. 129].

Послідовність Кобзаря в утвердженні ідеї слов'янської (у тім числі українсько-польської) єдності засвідчує російськомовна драма «Никита Гайдай»: «Славяне! Несчастные славяне! Так нещадно и так много пролито храброй вашей крови междуособными ножами. Ужели вам вечно суждено быть игрищем иноплеменников? Настанет ли час искупления? Придет мудрый вождь из среды вашей погасит пламенный раздора и слить воедино любовью и братством могущественное племя!» [4, с. 21].

Великі можливості для вивчення міжнаціональних літературних взаємин надає жанр історичного роману. Наприклад, тема Хмельниччини реалізована у творах «Богдан Хмельницький» М. Старицького, «Гомоніла Україна» П. Панча, «Я, Богдан» П. Загребельного, «Маруся Чурай», «Берестечко» Л. Костенко та багатьох інших українських письменників. І відповідно романах польських авторів (трилогія Теодора Томаша Єжа «З бурхливої хвилі» (1880-1882), Г. Сенкевича «Вогнем і мечем», Ю. Крашевського «Божий гнів») з обов'язковим акцентом на

³ Детальніше про це див: Ромащенко Л. Гайдамацьке повстання в художній інтерпретації Т. Шевченка і Ю. Словацького. *Dialog dwóch kultur. Діалог двох культур. Krzemieniec, 3-10 września 2017. Rocznik XI, Zeszyt 1. Warszawa, 2017. С. 338–346.*

різних художніх завданнях, які ставили перед собою митці. Наприклад, в останніх письменників Хмельниччина зображена з пропольських, прошляхетських позицій, як «божий суд», як страшна, невідворотна кара, хоча й визнається, що частково причиною «бунту», «ребелії» був утиск українського поспільства.

Тема Хмельниччини реалізована також у творах російськомовних письменників, зокрема, поета-декабриста К. Рилєєва (дума «Богдан Хмельницький»)⁴, О. Рогової (повість «Богдан Хмельницький», що витримала кілька видань), В. Бахревського – автора роману про Хмельниччину «Долгий путь к себе» (1991 г.), перевиданого у 2014 році під назвою «Люба Украина. Долгий путь к себе»⁵.

⁴ До речі, у Польщі шанують декабристів. На їхню честь названа вулиця, на якій мешкала в м. Ченстохові. Як видно з карти міста Лодзь (та інших польських міст), є й вулиці Гоголя, Пушкіна, Лермонтова, Паризької Комуни і Революції 1905 року. Див.: <https://www.google.com/maps/place/Mikołaja+Gogola,+90-001+Łódź/@51.7578481,19.5446279,17z/data=!3m1!4b1!4m6!3m5!1s0x471bccb7290b93a1:0xae161fee4d4d8056a!8m2!3d51.7578481!4d19.5446279!16s%2Fg%2F11r9s09z6>.

У репертуарі ченстоховського театру ім. Адама Міцєвича – «Женитьба» («Ożenek», дослівно «Шлюб») М. Гоголя, про яку йдеться в анотації: «Niezwykłe zabawna, mądra i świetnie napisana komedia jednego z największych dramaturgów rosyjskich – Mikołaja Gogola... Autor stworzył sztukę przepelnioną humorem i satyrą, można powiedzieć w pełni przemyślaną komedię, jednak bohaterowie wzbudzają w nas także litość, a sztuka pokazuje ucieczkę przed miłością, strach przed uczuciem i brak zaufania do drugiej osoby.

Gogol zrezygnował z tradycyjnej miłosnej intrygi prowadzącej, pomimo początkowych nieporozumień między kochankami, do szczęśliwego finału. W komedii nie pada słowo o miłości. Bo nie o romantyczne uniesienia chodzi bohaterom. Zaloty nie mają nic wspólnego z porywami serca, ot zwykła transakcja handlowa» («Надзвичайно смішна, мудра і добре написана комедія одного з найбільших російських драматургів - Миколи Гоголя ... Автор створив п'єсу, повну гумору і сатири, можна сказати, цілком продуману комедію, але і герої викликають жаль. в нас, і п'єса показує втечу від кохання, страх почуттів і відсутність довіри до іншої людини. Гоголь відмовився від традиційної любовної інтриги, що призвела, незважаючи на початкові непорозуміння між закоханими, до щасливого фіналу. У комедії немає жодної згадки про кохання. Бо йдеться не про романтичний екстаз, за яким прагнуть герої. Залицання не має нічого спільного з поривами серця, лише проста комерційна угода») – <https://www.teatr-mickiewicza.pl/sp55,Ozenek>.

⁵ До речі, познайомилася з письменником на щорічних міжнародних літературно-освітніх читаннях у Гданському університеті (Польща) і взяла в нього інтерв'ю. Владислав Анатолійович, відповідаючи на моє питання, чому він звернувся до особи Богдана Хмельницького і чому до попередньої назви роману в новітньому виданні додалося «Люба Украина» (що в трагічних умовах сьогодення мене надзвичайно схвилювало), переконливо відповів: «Тому що ця книга про любов

Фото 7. Міжнародна конференція у Гданському університеті (Гданськ-Сопот, 2016). Модеруємо з В. Бахревським

Вельми цікава у порівняльному аспекті постать Роксолани – українки, яка з невольниці стала султаншею. Повісті «Роксоляна» О. Назарука, «Роксолана» С. Плачинди, романи «Степова квітка» М. Лазорського і «Роксолана» П. Загребельного та ін. дозволяють пізнати таємничий мусульманський світ, який має надто відмінні від християнських традиції. Під час викладання польським студентам доречно буде залучити в поле обсервації поему «Велике Посольство» Самуеля Твардовського (1595–1600–1661) – барокового поета, есеїста,

до України...». Письменник тривалий час жив у Криму і не міг не зацікавитися українською історією.

якого називають «польським Вергілієм». Перебуваючи у складі посольства К. Збараського в Царгороді у 1621-1622 рр., він ознайомився зі звичаями турків, від яких багато чув про Роксолану, зокрема те, що жінка була дочкою православного священика з невеличкого галицького містечка Рогатина.

А також поему «Поділля» (1826) Мавріція Гославського (Maurycy Gosławski – 1802-1834) – поета-романтика, представника «української школи» в польській літературі, що народився на Хмельниччині, а навчався в повітовій школі Кам'янця-Подільського і Кременецькому ліцеї. Поема перейнята любов'ю до краю, де народився автор, і в ній є відомості про Роксолану.

З найновішої польськомовної белетристики – книга «Sułtanki. Księżniczki, nałożnice, faworyty» (2021) Івони Кензлер (Iwona Kienzler), хоча до неї треба підходити критично. А також слід розглянути інші численні зразки зарубіжної «роксоланіани», у тім числі й кінематографічної. Твори про нашу землячку цікаві будуть і для польських читачів, бо дозволяють зануритися в загадковий світ Сходу, і для, приміром, студентів Бакинського слов'янського університету, бо повістують про їхнє рідне, орієнтальне. Хоча останні з цікавістю сприймають і нові для них українські традиції (теж із досвіду багаторічної співпраці з викладачами і студентами цього вищого навчального закладу азербайджанської столиці).

Для студентів-філологів не зайве буде почути, як звучать інші мови. Через те під час занять використовую фрагменти іншомовні. Приміром, основний виклад матеріалу для польських студентів – польською, а цитати з художніх творів і наукових джерел – українською, білоруською, російською (наприклад, «Журнал» Т. Шевченка, його російськомовні твори, листи тощо), з подальшим перекладом чи тлумаченням. При тім пропоную самим студентам читати польськомовні зразки. Водночас польськомовні студенти, які не знають кирилиці, пробують осягнути українську.

При вивченні творів українських письменників ХХ століття доречно ознайомити студентів із польськомовним варіантом всесвітньовідомої «Пісні про рушник» А. Малишка, яка вже стала візитівкою України у світі.

Фото 8. Лодзький університет. Лекція для магістрів про А. Малишка і його «Пісню про рушник» (до ювілею автора)

Це стосується і польських, і українських студентів. Бо, як щиро зізналася одна колега під час моєї лекції як запрошеного професора, вона ніколи не чула польської версії цієї пісні. А проте, вона є досить відомою в Польщі, має десятки варіантів виконання, кліпів – від зрілих до молодих співаків, і поляки не замислюються, хто є її авторами, вважаючи своєю.

Пригадується, як у підземному переході прикордонного польського міста Перемишля неодноразово зустрічала музиканта, який награвав попури, де лунала й мелодія «Рушничка», що незвичайно зворушувало. А в польських ресторанах, особливо в етностилі, теж нерідко чула (і навіть підспівувала своїм друзям-виконавцям Анджею і Катажині Стахоням із Закопаного) таке до болю знайоме:

Moja matko ja wiem: wiele nocy nie spałaś,
Gdym opuszczał swój dom, aby iść w obcy świat.
I na szczęście dalekie, skromny dar, lniany ręcznik mi dałaś,
Haftowany przez ciebie i barwny jak kwiat.
I na szczęście dalekie, skromny dar, lniany ręcznik mi dałaś,
Haftowany przez ciebie wzorzysty i barwny jak kwiat.

Пригадується, як у 2022 році, під час перебування в Лодзькому університеті, отримала запрошення до участі у проекті «Зустріч із надзвичайними жінками «Сміливу жінку хто знайде?» з нагоди свята «XI ŚWIĘTO RODZINY»і. У прекрасному товаристві жінок – олімпійської чемпіонки з Польщі, а також неймовірної красуні Кароліни Беявської – найкрасивішої жінки світу (Miss Polonia 2019 і Miss World 2021).

Згідно з тематикою заходу, ознайомила присутніх про роль наших відомих співвітчизниць в історії: перша християнка княгиня Ольга, Євпраксія – дружина німецького короля та імператора Священної Римської імперії (її доля описана в однойменному романі П. Загребельного), Роксолана, чия незвичайна доля приваблювала і до цього часу приваблює митців. У цьому ряду – і Леся Українка, яка перекладала польських класиків, і одна з найталановитіших сучасних поетес Ліна Костенко.

Польська версія «Пісні про рушник», що пролунала заключним акордом, розчулила, викликала в багатьох присутніх сльози. І було приємно, що й по закінченні дійства глядачі не розходились, дякували за можливість долучитися до високої поезії, шукали в телефоні текст й починали підспівувати Малишкове творіння.

Не залишає байдужими і польських, і українських слухачів українсько-польський текст вірша «Поїзд із Варшави», написаного Л. Костенко на автобіографічному матеріалі: ще навчаючись у Літературному інституті в Москві, Ліна Василівна одружилася з поляком Єжи Пахльовським, що став письменником-мариністом. Проте довелося зробити вибір: «Я люблю, коханий, Київ і Варшаву, але Батьківщина в кожного одна». Щемним рефреном у творі лунають слова улюбленої пісні мами Єжи-Яна, яка загинула в Освенцимі: «*Co komu do tego, ze ty tak kochamy!*» Любов, якій не судилося розквітнути довгим і щасливим шлюбом, подарувала закоханим доньку Оксану (культуролог, письменниця, лауреат Національної премії України ім. Т. Шевченка професор, завідує кафедрою україністики в одному з університетів Риму), а українській літературі – численні перлини інтимної лірики.

Фото 9. Міжнародний економічний форум, Краків, 2018. З Президентом м. Освенцім

Студентам українських вищих навчальних закладів також пропоную ознайомитися з іншими перекладами творів українських письменників. Добре, коли серед студентів є носії відповідної мови. Студенти Бакинського слов'янського університету, приміром, декламують вірші українських авторів азербайджанською.

При викладанні літератури важливо враховувати й регіональний чинник, тобто літературне краєзнавство.

Наприклад, студентам Лодзького університету наголошую, що Іван Нечуй-Левицький працював викладачем російської мови і літератури в ряді польських міст, зокрема зовсім близько від Лодзі, в місті Каліші, в гімназії, яка збереглася до наших днів, а також в містечку Седльце і мав бути в Сувалках, але після скандалу через підступ одного з колег перевівся до Кишинєва (тут діє українсько-російський ліцей, який носить його ім'я і де мені також вдалося побувати).

Фото 10. Кишинів, 2018. Ліцей ім. І.С.Нечуя-Левицького.

Фото 11. Кишинів, 2018. Ліцей ім. І.С.Нечуя-Левицького.

Іван Семенович був добре обізнаний із польською літературою (через його рідний Стеблів пролягли шляхи класика польського романтизму А. Міцкевича, який гостював тут у своїх приятелів Головінських і залишив згадку про це в поемі «Пан Тадеуш»: «Чи на Вкраїні я б ту липу упізнав, / Що сотню панночок і сотню хлопців бравих / Ховала в холодку, при танцях і забавах, / Як вечір повивав блакитноводу Рось?» (будинок зберігся до цього часу, але в непривабливому стані), порушував польську тематику у власних творах (повість «Причеп», історичні твори) аналізував польське письменство.

У мене в групах виявилися студенти з цих міст, і це їх приємно здивувало й зацікавило, то й обрали собі цю тему для заліку. Виглядало зворушливо, коли студенти-полоністи, які не знають кирилиці, пробували самотужки осягнути українську (цитували «Причепу» Нечужа-Левицького).

Для студентів гуманітарно-природничого університету ім. Я. Длугоша в Ченстохові цікаво дізнатися, що відвідини їхнього міста, зокрема католицької святині Ясна Гура, увічнив в автобіографічному творі «Повість про життя» (розділ «Поездка в Ченстохов») номінант на Нобелівську премію, російський письменник Костянтин Паустовський, чия доля пов'язана з Україною, зокрема Києвом (тут він навчався в гімназії) і Черкасами. У Черкасах пройшли найкращі дитячі роки хлопчика, чие родове коріння – від славного українського гетьмана Сагайдачного, про якого в сім'ї, як згадує сам письменник, збереглися священні реліквії: «Универсал» и печать остались у нас в семье от гетмана Сагайдачного, нашего отдаленного предка» [8].

У жилах письменника текла українська, польська і турецька кров, його предки сповідували три релігії – православну, католицьку й іслам. Саме ці фактори зумовили широту його поглядів і неприйняття будь-якої національної чи релігійної обмеженості, а тим паче – нетерпимості.

До речі в одному інтерв'ю лауреат Шевченківської премії Мирослав Дочинець, відповідаючи на питання «Яка книга найдовше лежить біля Вашого ліжка?», зауважив: «Не лежить, вона постійно в роботі. Це, мабуть, і не одна книга. Краще скажу авторів. Це Мішель Монтень, Толстой, Бунін, Паустовський, це «Тихий Дон», «Війна і мир», ще – Маркес. І, звичайно, апостол Павло, з його посланнями. Я їх слухаю, вслухаюся. Є автори, які як дріжджі, можуть діяти на творчість. Є – як

вітаміни, коли знесилений від писання, вичерпаний, то читаєш їх саме як вітаміни, які приводять у тонус. А є такі, які стають дріжджами у роботі. І один з них – Паустовський, як не дивно. І Гоголь, і Меша Селімович. Це люди, які володіють магією слова. Магістри слова» [3].

Запорукою кращого оволодіння матеріалом є використання інноваційних технологій, без яких не обходиться жодне заняття: презентації, аудіозапис, фільми, відео тощо. Наприклад, розповідаючи про взаємини А. Міцкевича і Гулака-Артемівського, якому належить пальма першості в освоєнні творчості польського поета в Україні, не можна обійти «малоросійську баладу» Гулака-Артемівського «Твардовський». Це своєрідна вільна переробка балади Міцкевича «Пані Твардовська», яку (переробку) польський поет (за свідченням його біографа), «не пощадивши свого самолюбства», визнав кращою, ніж власний твір. При цьому пропоную студентам переглянути мультиплікаційний фільм «Пані Твардовська» (до речі, створений на кіностудії в Лодзі, але студенти і навіть деякі колеги Лодзького університету зізналися, що вони не бачили цього мультфільму). Або приміром, розглядаючи творчість Шевченка, пропоную послухати в аудіозаписі програмний твір Т. Шевченка «Думи мої, думи...», що став піснею (у виконанні польської співачки двома мовами) і т.п.

Висновки. Значний простір для вивчення міжкультурних контактів дає також творчість українських (І. Котляревський, Б. Лепкий, М. Рильський, П. Загребельний, Вал. Шевчук, Д. Павличко) і польських митців (З. Фіш, С. Грудзінський, Ф. Равіта-Гавронський, Т.-Т. Єж, М.-Ю. Залеська, Е. Ожешко, Я. Каспрович, Я. Івашкевич, С. Кржижановський, композитори – С. Монюшко, К. Шимановський та ін.). Ми окреслили лише деякі напрямки в освоєнні означеної теми, ті, які були апробовані у власній діяльності, тоді як діапазон обраних тем може бути значно ширшим.

P.S. Висловлюю щирі вдячності моїм колегам, завдяки яким стала можлива моя праця як запрошеного професора («visiting professor») у Лодзькому університеті та Університеті гуманістично-природничому ім. Яна Длугоша в Ченстохові, що відкрило нові можливості для професійного вдосконалення і заняття наукою, особливо в такі важкі для українського науковця часи. Сердечна подяка професору *Анні Вупих-Гавронській* (Anna Wupych-Gawrońska) – ректоріві Університету

гуманістично-природничого ім. Яна Длугоша в Ченстохові, професору *Йоанні Яблковській (Joanna Jabłkowska)* – багаторічному декану філологічного відділу Лодзького університету. Уклінна вдячність моїм науковим кураторам – подружжю професорів *Мацея Шаргота (Maciej Szargot, Лодзький університет)* і *Барбари Шаргот (Barbara Szargot, Університет гуманістично-природничий ім. Яна Длугоша в Ченстохові)*, з якими надзвичайно продуктивно і приємно співпрацювали. Дякую також іншим колегам з обох названих університетів, котрі не тільки сприяли моєму науковому зростанню, а й по-людськи підтримували у скрутні хвилини: *Аліна Бжуска-Кемпа (Alina Brzuska-Kępa)*, *Магдалена Куран (Magdalena Kuran)*, *Малгожата Гаяк-Точек (Małgorzata Gajak-Toczek)*.

Література

1. Костенко Ліна. Записки українського самашедшого. К.: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2011. 416 с.
2. Рихлик Є. Українські мотиви в поезії Юліуша Словацького. Хроніка-2000. 1999. № 29-30. С. 89–100.
3. Тарканій Ганнуся. Ранкова кава з Мирославом Дочинцем. URL: <https://zaholovok.com.ua/rankova-kava-z-miroslavom-dochintsem>.
4. Шевченко Т. Зібрання творів: У 6 т.К., 2003. Т. 3: Драматичні твори. Повісті. С. 11–21. URL: <http://litopys.org.ua/shevchenko/shev301.htm>.
5. Шевченко Т. Кобзар. К.: Дніпро, 1985. 640 с.
6. Kobuszewski J. Kresy. Wrocław: Wydawnictwo dol Nośląskie, 1995. 259 s.
7. Literatura polska XX wieku. Przewodnik encyklopedyczny. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 2000. 592 s.
8. Taras Szewczenko. URL: https://pl.wikipedia.org/wiki/Taras_Szewczenko/.